

PRAVO NA ŽIVOT

JURE BRKAN

Franjevačka teologija Makarska

UDK 262.1

Visoko stručni članak

"Neka more svak živ biti"

(Poljički statut iz 1440. g. br. 59.b)

Drugi nas vatikanski sabor uči da se Crkva ne veže uz politički sustav, da je Crkva autonomna i neovisna od političke zajednice i na ovoj zemlji "čuvar transcendentalnosti ljudske osobe"¹. Uza sve to što je Crkva autonomna i neovisna od političkih zajednica, ipak ona nastoji, kako bi ispunila svoju zadaću čuvarice i učiteljice ljudi zajedno s ljudskim zajednicama i svim ljudima dobre volje biti u službi promicanja temeljnih ljudskih vrijednosti, među kojima su bez sumnje pravo na život, poštivanje i promicanje života svake ljudske osobe od začeca do prirodne smrti,² vjerska i politička sloboda te odgovornost građana.

¹ Pastoralna konstitucija II. vatikanskog sabora "Gaudium et spes" o Crkvi u suvremenom svijetu (dalje GS), br. 76. Ljudska osoba je i žensko i muško: "Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih" (Post 1, 27). Ljudska osoba (lat. *persona*, grč. *prosopon*, pravno fizička osoba) jest duša "*primum principium vitae*" i tijelo zajedno. Radi toga se čovjek razlikuje od drugih stvorenja. Prema sv. Tomi ljudska osoba: "*significat id quod est perfectissimum in tota natura, scilicet subsistens in rationali natura*" (Sv. Toma, *Summa theologica*, I, q. 9, a., 3.). Boecije je rekao za ljudsku osobu da je ona "*rationalis naturae individua substantia*" (BOECIJE, *Liber de personis et duabus naturis*, kan. 3).

Osoba je svaka supstancija (podmetak) koja je obdarena razumom. Čovjek, kao biće obdareno razumom može biti nosilac određenih prava i dužnosti. Ljudska osoba ima pravo na život i prije *socijalizacije* i principa održivosti "*principium viabilitatis*" i prije ugnježdenja (nidacije) i prisutnosti mozga. Nije čovjek osoba tek kada ga otac prizna kako su držali Rimljani već je čovjek osoba od začetka kada mu je Bog dao neumrlu dušu. Čovjek od začetka ima neotuđivo pravo na život, a kao dužnost treba to pravo poštivati i biti solidaran do te mjere s drugim čovjekom da se žrtvuje kako bi mu sačuvao i olakšao život. Papa Pavao VI. je rekao za čovjeka: "L'uomo- persona è per noi l'apice di tutto il creato" (*L'Osservatore Romano*, 17-18. 09. 1973). II. vatikanski sabor u Konstituciji "Gaudium et spes", br. 12, kaže: "Pogotovo istom uvjerenju vjernika i nevjernika sve na zemlji treba biti uređeno prema čovjeku kao svom središtu i vrhuncu (*tamquam ad centrum suum et culmen*). Za Heidegera bit čovjeka (bit tubitka) leži u njegovoj egzistenciji (Usp. M. HEIDEGGER, *Bitak i vrijeme*, Zagreb, 1988, str. 46.).

² GS br. 27: "(...) sve što se protivi samom životu, kao što je ubojstvo bilo koje vrste, genocid, pobačaj, eutanazija pa i svojevoljno samoubojstvo; sve što povređuje integritet ljudske osobe, kao što su sakaćenja, tjelesna i moralna mučenja, psihološke prisile, sve što vrijeđa ljudsko dostojanstvo, kao što su neljudski uvjeti života, proizvoljna hapšenja, deportacije, ropstvo, prostitucija, trgovina bijelim robljem i mladeži; zatim, nedostojni uvjeti rada, gdje se s radnicima

Neotuđivo je i urođeno pravo Crkve da izriče moralni sud, posebno kada se radi o temeljnim pravima ljudske osobe. Crkva ne bi bila vjerna Evanđelju kada ne bi promicala, uzdizala, naviještala i tumačila sve što je istinito, dobro i lijepo u ljudskoj zajednici te radila na promicanju ljudskog života i učvršćenju mira među ljudima³.

Upravo radi toga da se ne bi Crkva iznevjerila svome pozivu obrane čovjekova života, počevši od embrija odnosno od začeca i sveukupnog dostojanstva ljudske osobe,⁴ sveti otac papa Ivan Pavao II objavio je 25. ožujka 1995. encikliku pod nazivom "*Evangelium vitae*" - Evanđelje života, koja nas kao žive udove Crkve ne smije ostaviti ravnodušnima⁵. Upravo sam zato, na poticaj prijatelja, odlučio ovim člankom dati koliki toliki doprinos razjašnjavanju i informiranju čitatelja hrvatskoga jezičnog područja problematike neotuđiva prava svakoga čovjeka na život ili zabrane "ne ubij" u bilo kojem stadiju čovjekova života. Najprije ćemo vidjeti što o tome kaže pozitivno zakonodavstvo, da bismo na temelju činjenice da je čovjek dijete Božje rekli nešto o petoj Božjoj zapovijedi: "Ne ubij".

Temeljno pravo čovjeka - pravo na život

Opća deklaracija o pravima čovjeka, izglasana na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda na sjednici u Palais de Chaillot u Parizu 10. prosinca 1948, čl. 3, izjavljuje: "Svatko ima pravo na život, slobodu i osobnu sigurnost"⁶ Da,

ne postupa kao sa slobodnim i odgovornim osobama, nego kao s prostim sredstvima zarade: svi ti i slični postupci zacijelo su sramotni već sami po sebi, i dok truju ljudsku civilizaciju više kaljaju one koji tako postupaju nego one koji nepravdu trpe, i u proturječju su sa Stvoriteljevoj čašću." (Usp. GS 51: "...pobačaj i čedomorstvo užasni su zločini").

³ Usp. *Isto*, br.27 i 41. Zakonik Kan. prava kan. 747.

⁴ Enciklika pape Ivana XXIII, od 11. 04. 1963, *Pacem in terris*, br. 9: "Temelj dobro uređene i plodonosne ljudske zajednice treba biti ono načelo da je svaki čovjek osoba, to jest da je narav obdarena razumom i slobodnom voljom. Ona sama po sebi ima pravo i dužnosti što izravno i skupa izviru iz same njegove naravi. Budući da su oni općeniti i nepovredivi, ne mogu se ni na koji način otuđiti" (citiram prema: *Socijalni dokumenti crkve. Sto godina Katoličkoga socijalnog nauka* (uredio i uvod napisao Marjan Valković), KS, Zagreb 1991, str.165).

⁵ Usp. *Evangelium vitae. Comento all'enciclica sulla bioetica*, a cura di GIOVANNI RUSSO, Ed. ELLE di Ci, Leuman (Torino), 1995; VALENTIN POZAIĆ, *Poruka enciklike Evangelium vitae*, u: *Obnovljeni život*, L/ 1955, 6, 631-644.

⁶ *Ljudska prava. Osnovni međunarodni dokumenti* (priredio: DOBRIŠA SKOK), Školske novine - Zagreb, 1990, str. 30. Deklaracija OUN-a nije jednoglasno prihvaćena, od 56 država koje su bile zastupljene na sjednici, 48 je glasovalo za Deklaraciju, nitko protiv s 8 uzdržanih glasova. Deklaracija nije ni međunarodni ugovor po međunarodnom pravu koja bi pravno obvezivala države potpisnice. Ona je izjava o pravima čovjeka koja predstavlja ideal moralnu obavezu za sve članice OUN. Poželjno bi bilo kada bi sve države ugradile izjavu u svoje zakonodavstvo i tako bi izjava OUN-a imala pravnu snagu na koju bi se moglo zakonski svatko pozivati. Time bi istina o pravu čovjeka na život bila pretočena u pozitivno pravo, a ne samo u moralnu obavezu. Kroz povijest čovječanstva ljudi su se zauzimali za pravo čoveka dokazujući to na temelju prirodnoga prava. Navest ću samo neke: Heraklit iz Efeza (576-480) naučavao je da u čovjeku postoji "unutrašnji zakon" koji je izraz općeg zakona-božanskog logosa; Sofoklo (495-406) u "Antigoni" piše kada se Antigona usprotivila Kreantovom nasilju da se poziva na vječni

deklaratorno, ljudi imaju pravo na život. To je svečana izjava međunarodne zajednice.

Odmah na početku naše rasprave nameće se pitanje koliko je izjava Opće skupštine Ujedinjenih naroda obvezujući zakon za sve ljude? Izjava (deklaracija) Ujedinjenih naroda o pravu na život nije posebni zakon koji je stupio na snagu i počeo obvezivati tek od svečane izjave (1948. god.) već je ta deklaracija samo pozitivna formulacija, a već od iskona, od početka postojećeg prirodnog prava to je već bio prirodni zakon, prirodno pravo koje veže svakoga čovjeka u savjesti bez obzira kojem svjetonazoru pripadao. To je opći, pravični i nepovredivi zakon koji je oduvijek u srcu čovjekovu, u čovjekovoj prirodi. Izjavom da svi ljudi imaju pravo na život, ta je deklaracija postala također opći pozitivni zakon iako ga nije proglasio neki suveren nego međunarodna zajednica na demokratski način. Ta deklaracija, ako se tako mogu izraziti, predstavlja kao neki opći ustav čovječanstva. Temeljni zakonik svih država. Prirodno pravo (*ius naturale, natural law, droit naturel, Naturrecht*) temelj je svakog razumnog i etičkog pravnog poretka. Prirodno pravo može se shvatiti razumom te izvire iz čovjekove prirode i samog pojma pravednosti, opće je i nepromjenljivo, objektivno i nepovredivo te na toj osnovi se, uz ostalo, trebaju stvarati odnosi među ljudima. Prirodno pravo za razliku od pozitivnog prava ne ovisi o volji ljudskog zakonodavca

Ovdje bi se moglo primijeniti načelo "*veritas, non auctoritas facit legem*", što se, reći ćete, protivi pozitivističkom shvaćanju zakona. U ovom slučaju, *veritas* - Božja istina o veličini ljudskog života sama po sebi je najveća vrijednost, vrijednost koja nadvisuje bilo koju drugu i bilo kakvu pravnu vrijednost koju bi formulirao bilo koji ljudski auktoritet. Nikakva politička vlast ne smije donijeti zakon protiv ljudskog života te se pozivati na pozitivističko shvaćanje zakona kao što je: zakon je zakon (*Gesetz ist Gesetz, Befehl ist Befehl, la legge è la legge*) ili to je dopušteno ili nedopušteno jer je to tako propisano.

Zakonu, pravo na život, možemo reći da je autoritet sam Bog Stvoritelj, a temelji se na božanskom prirodnom pravu i božanskom pozitivnom pravu. Ovdje je Bog zakonodavac i pravo na život proizlazi iz Božjeg uma i Božje volje, Božje istine. Taj *lex naturalis* - Božji prirodni zakon koji se nalazi kao nešto božansko u čovjeku, u čovjekovom umu, u čovjekovoj savjesti, u čovjekovoj prirodi⁷

nepromjenjivi zakon koji može promijeniti zakon koji donosi ljudski autoritet. U djelima rimskih pravnika Ulpijana, Gaja i Paula nalazimo pozivanje na prirodno pravo. Oni se slažu: *ius naturale est quod natura omnia animalia docuit* (Ulpianus, D. 1.1.1.3). Sv. Pavao u Rimljanima 2, 14-16, spominje zakon koji je upisan u ljudskim srcima. Sv. Toma kaže da ljudski zakoni imaju granice i prestaju biti zakoni kada se protive prirodnim zakonima. (O prirodnom pravu kod sv. Tome vidi: A.V., *Dibattito sul diritto naturale*, Ed. Franz Böckle, Tip. Queriniana, Brescia, 1973). Locke u "društvenom ugovoru" smatra da je ono što je protivno prirodnom pravu moralno loše i ne obvezuje pojedinca na poslušnost prema državi. Još bi podsjetio na *Deklaraciju o nezavisnosti SAD* od 4. srpnja 1776; *Deklaraciju o pravima čovjeka i građanina Francuske revolucije*, itd. (usp. ANTE MATKOVIĆ, *Opća deklaracija o pravima čovjeka, u* : Crkva u svijetu IV/1969, str. 1-22; IVAN MACAN, *Čovjek i njegovo dostojanstvo*, u: *Obnovljeni život* 1992, br. 1, str. 67-75; usp. o ljudskim pravima: *Obnovljeni život*, 1989, br. 5.).

⁷ *Gaudium et spes*, br. 16: "U dubini savjesti čovjek otkriva zakon koji on sam sebi ne daje ali kojemu se mora pokoravati. Taj glas, što ga uvijek poziva da ljubi i čini dobro z izbjegava zlo,

potakao je Ujedinjene narode da donesu opći proglas o pravu čovjeka na život. Tu vjerujemo u Božju intervenciju jer je Bog preko tih ljudi koji su glasovali za život u Ujedinjenim narodima očitovao svoju volju i istinu o vrijednosti ljudskog života. Tako su Ujedinjeni narodi, što je u skladu s našim shvaćanjem, izabrali život, jer naime, stoji u Božjoj riječi: "Život, dakle, biraj! (Pnz 30, 19).

Samo se živi čovjek mora ostvariti u prostoru i vremenu. To je etički zahtijev, a život je čovjekovo dinamično-povijesno ostvarenje. Čovjekovu povijesnom ostvarenju služe i zakoni. Ako su već u rimskom pravu bila načela: *honeste vivere, alterum non ledere, suum cuique tribuere*, onda bi to i moderni zakonodavci još više trebali primjenivati kod donošenja zakona. Čovjeku kao osobi, kao najvećem stvorenom psiho-fizičkom biću ne smije se naškoditi, treba mu osigurati i štiti život što zahtijeva pošteno življenje. Dakle, mora se poštivati neotuđivo pravo svakoga čovjeka na život.

Ako je pravo red pravednosti među ljudima, onda ljudski pozitivni zakoni koji uređuju taj red, trebaju se zauzimati za pravednost što uključuje svakome pomoći da živi. To je onaj minimum da se uopće može govoriti o nekakvom pravu i obavezi ili pravednosti među ljudima. Budući da ispravnost prava ovisi o ispravnom odnosu onda taj odnos ili red pravednosti među ljudima treba primijeniti na svakoga čovjeka od embrija ili začeca⁸ do prirodne smrti. Pravednost zahtijeva da se svakome čovjeku bez izuzetka treba omogućiti život što Božja zapovijed "ne ubij" zahtijeva kao minimum.

Svjesni činjenice da je Bog dao čovjeka u ruke vlastite odluke⁹, ljudi na općoj skupštini Ujedinjenih naroda iskoristili su slobodu odlučivanja kao najveći dar što ga je Bog dao čovjeku i donijeli deklaraciju koja treba biti temelj svim budućim zakonodavcima u odnosu na dostojanstvo i pravo ljudi. Ljudi su se, u ovom slučaju, odgovorno poslužili svojom slobodom pa su, vjerujemo, pravilno i odgovorno usmjerili ljude da se uz pomoć Božju i dijalog uvijek brigaju za ljude pa makar to bilo preko svečanih izjava u prilog života i ljudskih prava općenito.

Proglas o pravu na život svakoga ljudskog bića temelji se također na nužnim pretpostavkama kao što su pravednost i istina. Tu se daje svakomu svoje i to je iskonska pravna vrednota bez koje je uopće nemoguće govoriti o pravu, jer je ovdje pravo više *quia iustum*.¹⁰ nego jer je zapovijedeno. Tu je druga pretpostavka, istina koja je participacija apsolutne istine i kao takva istina je

kad zatreba, jasno odzvanja u intimnosti našeg srca: čini ovo, a izbjegavaj ono. Čovjek naime ima u srcu zakon što mu ga je Bog upisao. U pokoravanju tom zakonu jest isto čovjekovo dostojanstvo, i po tom zakonu će mu se suditi. Savjest je najskrovitija jezgra i svetište čovjeka, gdje je on sam s Bogom, čiji glas odzvanja u njegovoj nutrini."

⁸ Usp. VALENTIN POZAIĆ, *Život prije rođenja. Etičko-moralni vidici*, Zagreb, 1990. Sa stajališta katoličke moralke poglaviti su grijesi protiv života: pobačaj, sterilizacija, kontracepcija, ubojstvo i eutanazija.

⁹ Usp. *Gaudium et spes*, br. 17.

¹⁰ Usp. GINO CONCETTI, *I criteri per determinare i diritti umani*, u: *I diritti umani. Dottrina e prassi*, ed. A.V.E, Roma 1982, str. 655-673. Ovaj je članak preveo na hrvatski jezik fra Zdravko Lukić: *Kriteriji određivanja ljudskih prava*, u: *Nova et Vetera XXXIII/1983*, 1-2, str. 153-166.

vrednota u sebi. Iako čovjek ne posjeduje svu istinu ipak je čovjekovo pravo i dužnost težiti da se istina što više otkrije kako bi se sve više i više doprinijelo promicanju čovjekova dostojanstva.

Doduše, pravo na život postoji oduvijek, ali proglašenjem toga prava u pravima čovjeka ta istina postaje i pozitivno pravo, napisano pravo ne samo u srcu čovjekovu već i napismeno da se mogu njime služiti čak i oni koji ne priznaju apsolutnost božanskoga prirodnog prava.

To što je, u našem slučaju, napisano o čovjekovu pravu na život temelji se također na pretpostavkama o dostojanstvu ljudske osobe kao što su: čovjekova narav, općenitost, nepromjenjivost, objektivnost i nepovredivost. Dakle, izjava o čovjekovu pravu na život kao temeljnom ljudskom pravu održiva je s pravnog stajališta jer uključuje sve pravne pretpostavke koje se traže da nešto bude nepromjenjivo za sve ljude: pravičnost, istina, čovjekova narav, općenitost, nepromjenjivost, objektivnost i nepovredivost.

Pravni pozitivisti, utilitaristi, rasisti, seksisti, meritokrati, moralni relativisti i marksisti u svojim sustavima ne mogu prihvatiti u potpunosti općenitost ljudskog dostojanstva kao osnovnu pretpostavku za temeljno ljudsko pravo svih ljudi na život, jednakost, slobodu i časno ljudsko djelovanje. Navedeni sustavi, svim ljudima ne bi dali jednako pravo na život i jednako ljudsko dostojanstvo. Oni dijele ljude na manje i više vrijedne, starije i one mlađe, bolesne i zdrave, žensko i muško i tome slično. Dok se zauzimaju za pravo na život nekih ljudi, dotle neke pripuštaju nasilnoj smrti ili smatraju manje dostojanstvenim i manje ljudima.

Živimo u vremenu kada se čovjek želi samostalno izdignuti čak i nad ljudsku prirodu, ne prihvaćajući niti prirodne zakone a suživot pokušava riješiti samostalno, bez Objave. To nastoji postići pomoću ljudskih znanosti i zastupa autonomiju, posebnost ljudskih znanosti što i Crkva priznaje.¹¹ Ali uživajući takvu autonomiju u istraživanju i pronalaženju novih rješenja za uzdignuće čovjekova života, čovjek treba biti svjestan da su zakoni koji se donose protiv ljudskog života nepravični, škodljivi čovjeku i društvu te škode i ispravnom pojmu zakona i demokraciji.¹²

Prihvaćamo činjenicu da Bog uvijek djeluje preko pojedinaca i preko ljudskih zajednica i skupina, da čovjeka nije nikada pripustio samome sebi do te mjere da djeluje bez prirodnog božanskog prava koje vapije za životom. Bog djeluje preko ljudi, tj. ljudi su suradnici Božji u sveukupnom Božjem planu. Iako ljudi kadikad kao da zaboravljaju na božansko u čovjeku i svijetu, ipak se grdno varaju oni koji misle da će sve probleme riješiti pomoću znanstvenih dostignuća (znanost je uvijek u razvoju) i na demokratski način glasovanjem -

¹¹ Usp. *Gaudium et spes*, br. 59.

¹² U nagovoru plenarnom skupu na papinskoj akademiji "Pro vita", Ivan Pavao II. između ostalog kaže: "Penso in particolare alla legalizzazione dell'aborto e dell'eutanasia. Nell'Enciclica *Evangelium vitae* ho riafermato che tali leggi sono ingiuste, nocive al bene dell'uomo e di democrazia (cf. nn. 11 e 68-72)" (*Pontificium consilium de legum textibus interpretandis Communicationes*, vol. XXVII, br. 2, 1995, str.190).

kvalificiranim brojem glasova¹³. U demokracijama koje ne mare za prirodno pravo i istinu o čovjeku, važniji je broj nego dokaz, jer ideologije, naime, sebe proglašavaju istinom, što je neodrživo jer samo je jedna istina. Za katolike Isus Krist je nepobitna Istina. Oni koji se pozivaju na rezultate demokratskih izbora naglašavajući poznato načelo "*lex populi lex Dei*" - glas naroda glas Božji, što se ne može uvijek primijeniti, posebno kada se radi o ubojstvu nevinog čovjeka, trebaju biti svjesni da je važnija Božja volja i Božja istina o životu da je Bog stvorio narod da živi dostojno djece Božje. I kada većina naroda smatra da se treba donijeti zakon, npr. o prekidu trudnoće ili isključenju medicinskih instrumenata od čovjeka koji ovisi o tim instrumentima koji ga drže na životu ni tada većina u ovim slučajevima nije mjerodavna donositi zakon kojim se dopušta ubiti nevinog čovjeka. Narod - ljude, parlamente i zakonodavce bilo koje vrste treba voditi istina, a ne broj glasova. Zakonodavci (katolici i drugi ljudi dobre volje) bi se trebali držati barem troga: dobro formirana čista savjest, vjera i znanost. To troje treba uvijek usklađivati da bi se izbjeglo zlo koje nam prijete - civilizacija smrti.

Svi oni koji se ponose imenom Isusovim i svi ljudi dobre volje trebaju se zalagati, koliko je u njihovoj moći, da naša civilizacija bude zaista civilizacija života i solidarnosti.

Vjera ima vlastitu viziju života. Stoga vjernik, za ničiju ljubav ne smije se odreći svoje vjere i vizije svijeta kako ga uči njegova vjera. Mnogi žele da katoličko vjerovanje u život bude njihova osobna stvar. Takav stav nitko ne smije prihvatiti jer katolik se ne smije dijeliti na dva dijela (šizofrenik): čovjek i građanin s jedne strane i vjernik s druge strane. Nije vjera promjenjiva kao odijelo koje se oblači prema okolnostima, nego je sastavni dio cjelovitoga čovjeka, integralnog čovjeka. Katolik treba svojim životom svjetliti i svjedočiti za istinu i život. Vjernik treba raditi na tome da se Evandjelje života ugradi i u svekoliko zakonodavstvo, posebno zakonodavstvo koje treba štiti život. Tek civilizacija čiji su zakoni na strani života, može donijeti život, mir i slobodu. Bez života, mira i slobode ne može se uopće govoriti ni o demokraciji. Bez jednakog davanja mogućnosti razvoja i života nema demokracije. Bilo koji socio-politički sustav koji se ne osniva na objektivnoj istini, slobodi, i pravičnosti osuđen je u samom korijenu na propast.

Jasna je Deklaracija o pravu čovjeka na život, ali nije lako odgovoriti na pitanje: kakvog života, koji ljudi imaju pravo na život, od kada do kada čovjek ima pravo na život? Na to nam odgovara Crkveni auktoritet koji drži da svaki čovjek ima prava na život cijeloga svoga života, tj. čovjek ima pravo na život od

¹³ O demokraciji vidi što kaže ruski filozof Berdjajev. Cit. prema: JURE RADIĆ, *Riječ i otajstvo, u: Logos kai mysterion*. Spomenspis prigodom 80. obljetnice rođenja o. Martina Kirigina, O.S.B., Služba Božja, Makarska, 1989, str. 17: "Demokracija je izvrsna stvar, ali ima i svoje tamno lice. Ako 10.000 glasuje za laž, opet laž ostaje laž; ako samo jedan glasuje za istinu, ipak istina ostaje uvijek istina."

trenutka svoga postanka, od začeca.¹⁴ Crkva uči: "Ljudsko biće se mora poštivati s njime valja postupati kao s osobom od samog začeca pa mu se stoga od toga istog časa moraju priznati prava osobe, među kojima je prije svega nepovredivo pravo svakog nevinog ljudskog bića na život."¹⁵ Embrion u majčinoj utrobi nije obični dio majčina tijela poput ruke, noge ili kakva izraslina u majčinoj utrobi. On je potpuna i prava osoba sa svim pravima čovjeka koje drugi ljudi moraju štiti.

Dok čovjek pojedinac ima pravo na život dotle drugi ljudi, odnosno države, imaju dužnost poštivati i promicati to pravo. Reći ćemo, ono što je pravo jednoga čovjeka to je dužnost drugoga. Ta čovjek je društveno ili političko biće koje nužno živi s nekim drugim. Tom drugome treba Božja i ljudska, crkvena i državna pomoć. Najveća je pomoć čovjeku pomoći mu da dostojno živi, razvija se i napreduje u svom ljudskom dostojanstvu.

Čovjek- slika Božja

Čovjekovo pravo na život temelji se na vjerskoj istini da je čovjek stvoren na sliku Božju¹⁶. Prema Svetom pismu, sam Bog sebi zapovijeda: "Načinimo čovjeka na svoju sliku" (Post 1, 27). I stvori Bog čovjeka da ima nekoga koga će ljubiti i s kim će drugovati. Bog stvori čovjeka kao vrhunac stvaranja, kao remek djelo svoje stvaralačke moći. Čovjeku je Bog "u nosnice udahnuo dah života" (Post 2, 7). Jedino je Bog čovjeku udahnuo duh i jedini je čovjek od svih stvorenja stvoren na sliku Božju. Time čovjek dobiva od samoga Stvoritelja najveće dostojanstvo među stvorenjima, dostojanstvo Božjeg djeteta, dostojanstvo samog brata Isusa Krista, po kojemu je i čovjek stvoren. Čovjek dobiva kraljevsko dostojanstvo - to znači da je nad čovjekovim životom samo Bog koji ga je stvorio.

¹⁴ Katolička crkva u: *Katehizam Katoličke crkve*, br. 270, naučava: "Ljudski život mora biti cijenjen i šticećen bez ograničenja od časa začeca. Ljudskom biću moraju od prvog časa postojanja biti priznata osobna prava, među kojima i nepovredivo pravo svakog nedužnog bića na život. Usporedi dio teksta iz promidžbe za život koji je izdao obiteljski centar, Kaptol 3, Zagreb: "Kod začeca čovjeku su određeni boja očiju i kose, fizionomija i otisci prstiju, stas i spol. Svaki od nas je muško ili žensko od začeca. Srce djeteta počinje kucati između 18 i 21 dana od začeca i tjera vlastitu krv kroz tijelo. Krv, koj je često drugačije krvne grupe nego što je krv majke. Djetetu se osam tjedana nakon začeca na modernim aparatima može zabilježiti aktivnost mozga..." Dijete od začeca postaje osoba, različito je od majke. To više nije njen ud kojim se može raspolagati kao npr. prstom ili noktom, već je majka dužna toj osobi dati život. Direktno se u majčinoj utrobi nikada nemije ubiti osoba - pravi pravcati čovjek kome bi pozitivno zakonodavstvo izričito trebalo priznati iz načela jednakosti pravo na život, a ne donositi, iz lažne humanosti "humane" zakone o postupku kod prekida trudnoće.

¹⁵ Enciklika pape Ivana Pavla II, od 25. ožujka 1995, o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života, "*Evandjelje života*", Kršćanska sadašnjost, dokumenti 103, Zagreb, 1995.

¹⁶ Usp. Pastoralna konstitucija II. vatikanskog sabora "Gaudium et spes" o Crkvi u suvremenom svijetu, br. 12.

Čovjeku je Bog dao poslanje da gospodari drugim stvorenjima (usp. Post 1, 28) i da bude stvaralac i sudgovoran za sva stvorenja, posebno za brata čovjeka koji je slika Boga Oca. Čovjek ima vlast nad drugim stvorenjima, ali nad čovjekom slikom Božjom nema istu vlast. Sa stvorenjima čovjek može vladati, a ne znači da ih može kako mu se prohtije uništavati. Uništavati, zagađivati stvorenja koja su neophodna za život čovjekov sudjelovanje je u globalnom smaknuću, da ne kažem uništenju sebe i drugih ljudi. Tu treba biti pravičan jer su druga stvorenja dana svima. Tu treba biti solidaran: "Nosite breme jedan drugoga te ćete tako ispuniti zakon Kristov" (Gal 6, 2). I dalje: "Ako pati jedan ud, s njime pate svi udovi. Ako se jednom udu iskazuje čast, s njim se raduju svi udovi" (1 Kor 12, 27).

Odnos prema drugom čovjeku treba biti poštivanje te slike Božje. Čovjek treba biti: "Ni diviniziran, ni rob, nego slobodan i različit od Boga."¹⁷

Poštivanje ljudskoga prava na život ne ovisi o ljudskom dogovoru, o pozitivnim normama pa bilo tko ih od ljudi proglasio zakonom već pravo na život svoga djeteta-čovjeka zahtijeva sam Bog.

Čovjeka ne možemo gledati samo na naravni način kao sunce, zemlju i druga stvorenja već ga treba, poput sv. Franje Asiškoga, promatrati i na poseban duhovni način. Naime, čovjeka se ne smije promatrati kao nešto posve materijalno već materijalno plus duhovno. Čovjek ima u sebi nešto božanskoga, ima u sebi živu dušu, ima "riječ". Čovjek posebno govori o Bogu stvoritelju, čovjek je dijete Božje, slika Božja. Živa čovjeka treba prihvatiti kao Kristova brata čija je narav čak pobožanstvenjena, u neku ruku čovjek je sjedinjen s Kristom koji je čovjekov posrednik kod stvaranja. Po Kristu je čovjek stvoren. Iz ljubavi prema Kristu, Bog Otac je sve stvorio. Mogli bismo reći da je sam Isus Krist posredovao kod stvaranja života - živoga čovjeka. Kada čovjek ne bi bio dijete Božje i brat Isusa Krista, onda bi uopće teško bilo govoriti o bratstvu, o solidarnosti o čuvanju brata čovjeka, o čuvanju integralnog života svakoga čovjeka bilo u kojoj fazi njegova puta prema zagrljaju u krilu Očevu koji će, ako je suukopan s Kristom, s Kristom i suskrnuti i zamijeniti ovozemaljski život božanskim životom. Čovjek nema vlasti nad promjenom ovozemaljskoga života svoga brata čovjeka. Pred Bogom su svi ljudi jednaki, bez razlike na dob i zdravlje. Stoga, pravo svakoga čovjeka na život jest Božji dar čovjeku. Taj dar je toliko velik da ga nitko od ljudi ne može svojatati.

Ne ubij!

Kada božansko prirodno pravo, božansko pozitivno pravo i pozitivna odredba, odnosno deklaracija Ujedinjenih naroda, priznaje svakom čovjeku pravo na život tada to pravo druge ljude obvezuje na poštivanje prava na život svakoga

¹⁷ EDUARD HAMEL, *Biblijsko-teološke refleksije o ljudskim pravima*, u: *Obnovljeni život* XXXVIII/ 1989, 3-4,188.

čovjeka. Drugim riječima uz pravo svakoga čovjeka na život ide i obveza svakoga čovjeka da taj život štiti, odnosno proizlazi logična negativna zapovijed "Ne ubij" (Izl 20, 13) život odnosno ne ubij čovjeka. Božja zapovijed ne ubij, jest pogodnost ili ovlast "*facultas*" koju ima svaki čovjek da može živjeti, da mu nitko ne može zakonito osporavati da živi. Zapovijed ne ubij logična je posljedica koja proizlazi iz prava na život.

Biblijska zapovijed ne ubij, formulirana kao zabrana u negativnoj formulaciji vrijedi uvijek i posvuda, bez iznimke¹⁸, odigrala je neizrecivu ulogu u uljudivanju čovječanstva. Božja zapovijed ne ubij, izražena kratko apodiktičkim stilom uživa božanski auktoritet. "Ne ubij" je jedna od deset Božjih zapovijedi, koje izražavaju biblijsku vjeru i ponašanje ljudi. Iza zapovijedi ne ubij stoji najveći auktoritet, stoji volja Božja. Sam Bog hoće da čovjek živi. Zapovijed ne ubij moralna je obaveza svakoga čovjeka. Kada to kažemo onda hoćemo reći da Bog bezuvjetno traži poslušnost. Kada Bog govori čovjek mora bezuvjetno slušati.

Bog hoće da ljudi žive, jer su stvoreni, odnosno rođeni na život. Ta Božja volja nikako ne sputava čovjeka već je to milosni dar Božji. Čovjek umjesto da se bori s Bogom, s njegovom zapovijedi trebao bi biti ponosan na riječi iz Svetoga pisma i reći: "Koji je to narod tako velik da bi imao zakone i uredbe pravedne kao što je sav ovaj zakon koji vam ja danas iznosim" (Pnz 4, 8).

Radi toga što Bog štiti ljudski život, to najveće čovjekovo dobro, on daje zapovijed ne ubij. Sveznajući Bog zahtijeva pravo na život od čovjekova početka, od začeca.

U formulaciji pete zapovijedi, upotrebljena je riječ "*RACH*" koja u sebi uvijek uključuje nijansu ubojstva nevina čovjeka što uključuje narušavanje mira i sigurna života ljudi (1 Kr 21, 19; Suci 20, 4; 2 Kr 6, 32; Ps 94, 6; 62, 4)¹⁹ Dakle, "peta zapovijed zabranjuje nezakonito ubojstvo (namjerno i grešno ubojstvo koje ne može opravdati nijedan zakon), ubojstvo nevina, slaba, siromašna i nezaštićena čovjeka."²⁰

Čovjek mora zaštititi, braniti i promicati život, biti solidaran sa svim ljudima, posebno osjećati s onima koji nisu u mogućnosti sami sebi zaštititi život od napadača na život, od onih ljudi koji radi višestrukih razloga žele ubiti život misleći da će tako pomoći sebi i drugima. Posebno u naše vrijeme prijete opasnost za život nezaštićenih ljudskih bića, osoba kao što su: još nerođena djeca, starci i bolesni, stranci i pridošlice te civilno stanovništvo za vrijeme ratnih sukoba.

Ljudi malo pomalo srljaju u civilizaciju smrti, ponašaju se bezosjećajno ili se čak opravdavaju pred Bogom kojega se ne može prevariti ni jefitno ispravdati, poput Kajina: "Zar sam ja čuvar svoga brata" (Post 4, 9). Da, ljudi

¹⁸ Usp. "*Evangelium vitae*", br. 75.

¹⁹ Usp. M. VUGDELIJA, *Božje zapovijedi: putokaz autentičnog življenja i danas*, Zagreb, 1989, str. 97 sl.

²⁰ Usp. *Isto.*, str. 98.

trebaju biti solidarni, tj. čuvari života, čuvari brata i sestre koji su nezaštićeni. Takva ravnodušnost dovodi u pitanje našu civilizaciju u kojoj bi trebale biti svete vrednote: solidarnost (ispravni suživot), sloboda i mir.

Katekizam katoličke crkve (= KKC), br. 1867 i 2268²¹ naučava da je namjerno ubojstvo grijeh koji pred Bogom vapije za osvetom. Što je to nego namjerno ubojstvo ubiti čovjeka u utrobi materinoj²². Ubiti čovjeka koji još osobno nikome nije za ništa kriv, koji nije još nikoga uvrijedio, koji na nikakav način nije "zaslužio smrt", koji je tek započeo živjeti. Takvo ubojstvo zovu pobačaj ili abortus, a prava riječ ovdje stoji ubojstvo nevinoga. Napadaj na nevinoga, na neki način napada samoga Boga.²³

Ako se takav napad na nevinoga vrši u bolnicama, onda je tu u pozadini duboka kriza kulture²⁴ i kriza humanosti. Lječnike u savjesti obvezuje uvijek i svugdje Hipokratova zakletva iz IV. stoljeća prije Krista²⁵ i najnovija ženevska formulacija iz 1948. godine.²⁶ Ako se ne bi držali svečane zakletve, onda umjesto kulture života radi čega su liječnici, pred nama je kultura ubojstva nerođenoga, a to je kultura smrti. Takva bi kultura bila usmjereno protiv ljudske naravi i temeljnog prava na život i prenošenje života, rađanja ljudske vrste.

Zakoni koji prihvaćaju neposredno ili izravno ubojstvo nerođenoga djeteta bilo u kojoj fazi njegova razvitka u majčinoj utrobi, koji odbacuju starcu, slabu i teško bolesnu pravo na daljnji život i lječničku njegu do prirodnog kraja života

²¹ KKC, br. 2268: "Peta zapovijed zabranjuje kao teško grešan čin izravno i hotimično ubojstvo čovjeka. Ubojica i oni koji hotimično sudjeluju u ubojstvu počinjaju grijeh koji u nebo vapi za osvetom"; (usp. Post, 4, 10).

²² Drugi vatikanski sabor nas uči da su pobačaj i čedomorstvo užasni zločini (usp. G S, 51). Sudjelovanje u ubojstvu nerođenoga djeteta tako je veliki grijeh da od toga prekršaja ne može svaki svećenik odriješiti bez dozvole mjerodavnog crkvenog auktoriteta. Za one koji sudjeluju u takvom zločinu Crkveni zakonodavac u *Zakoniku kanonskoga prava* iz 1983. godine, kan. 1398, propisuje: "Tko sudjeluje u vršenju pobačaja, upada, ako dođe do učinka, u izopćenje unaprijed izrečeno." Crkva ne prihvaća ni pokuse sa zamecima te to smatra zločinom, jer sa zamecima treba postupati kao i sa svakom drugom osobom. Crkva ne prihvaća ni oplodnju in vitro. Papa piše: "Sama moralna osuda odnosi se i na postupke koji iskorištavaju još žive ljudske embrije i fetuse - ponekad namjerno "proizvedene" pomoću oplodnje in vitro za taj cilj - bilo kao "biološki materijal" za upotrebu, bilo kao davaoce organa ili tkiva za presađivanje zbog liječenja nekih bolesti. U stvari, ubojstvo nedužnih ljudskih stvorenja, makar u korist drugih, predstavlja apsolutno neprihvatljiv čin" (*"Evangelium vitae"*, br. 63.).

²³ Usp. *"Evangelium vitae"*, br. 9.

²⁴ Usp. *Isto.*, br. 11.

²⁵ Usp. *Medicinska enciklopedija*, JLZ, Zagreb, 1967, sv. 2, str. 37.

²⁶ Lječnička zakletva glasi: "U času kad stupam među članove liječničke profesije, svečano obećajem da ću svoj život staviti u službu humanosti.

Prema svojim učiteljima sačuvat ću dužnu zahvalnost i poštovanje. Svoje ću zvanje vršiti savjesno i dostojanstveno. Najvažnija će mi biti briga zdravlje mog pacijenta. Poštovat ću tajne onoga tko mi se povjeri. Održavat ću svim svojim silama čast i plemenite tradicije lječničkog zvanja. Moje kolege bit će mi braća. U vršenju dužnosti prema bolesniku ne će na me utjecati nikakvi obziri vjere, nacionalnosti, rase, politike ili klasne pripadnosti. Apsolutno ću poštivati ljudski život od samog začetka. Ni pod prijetnjom ne ću dopustiti da se iskoriste moja medicinska znanja suprotno zakonima humanosti. Ovo obećajem svečano, slobodno, pozivajući se na svoju čast" (cit. prema: VALENTIN POZAIĆ, *Život prije rođenja*, Zagreb, 1990, str.173.).

”predstavljaju otvorenu prijetnju čitavoj kulturi čovjekovih prava. Ta je prijetnja, spremna staviti na kocku i samo značenje demokratskog suživota”.²⁷

Pri donošenju zakona u demokratskim porecima treba uvažavati temeljnu činjenicu da čovjek nije neki puki predmet (*res*) niti nerazumna životinja, već osoba, dijete Božje čije pravo na život ne može biti pod vlašću nikoga, nikakve procedure ili volje većine, koja se očituje kod izgllašavanja u nekom parlamentu, konkretno u hrvatskom saboru. ”Nacrt prijedloga zakona o prekidu trudnoće” iz 1995. god. dopušta, uz zakonske uvjete prekid trudnoće iako se u objašnjenju odredbi prijedloga nacrta zakona o prekidu trudnoće, između ostalog kaže: ”Prekid trudnoće nije način planiranja obitelji, nepoželjan je s medicinskog, moralnog i etičkog gledišta, te se dopušta samo pod pretpostavkama određenim zakonom.” Samtramo da ne može biti nikakva zakonska pretpostavka za izravni ”prekid trudnoće” odnosno ubojstvo nevinoga čovjeka, ali katolički parlamentarac, kada ne može izbjeći da se zakon o prekidu trudnoće donese, onda je dužan pokušati da se smanje nepravedni učinci permisivnih zakona bilo postojećih bilo onih koji su u zakonskoj proceduri.²⁸

Političari bi trebali dobro znati da oni nisu pozvani donositi zakone, koji se protive božanskom prirodnom pravu, božanskom pozitivnom pravu i Ustavu određene države. Konkretno, u našem slučaju, za Republiku Hrvatsku, Ustav je zakon zakonâ, politički i pravni kriterij svih drugih zakona, u temeljnim načelima slobode i prava čovjeka i građanina kaže da su svi pred zakonom jednaki (čl.14). To je stav Hrvatske države, takav stav treba primijeniti i na temelju toga prosuđivati sve druge zakone.

Isti Ustav propisuje da se ne može ograničiti pravo na život (usp. čl. 17) i jamči se pravo na dostojan život (usp. čl. 62) i svako ljudsko biće ima pravo na život (usp. čl. 21) te se izričito propisuje: ”U Republici Hrvatskoj nema smrtne kazne” (čl. 21). Nevin čovjek ne može biti osuđen jer nema zakona kojega je prekršio: nema kazne bez prekršaja zakona. Tim više, ako se nad prekršitelje zakona i Ustava ne može primijeniti smrtna kazna, kako onda tumačiti da se može donijeti zakon koji bi dopuštao, uz točno propisane uvjete, ubojstvo nevinog čovjeka? Drugim riječima Ustav republike Hrvatske garantira pravo na život svim ljudskim bićima. Stoga, zaključujemo: i nerođeni, i slabi, i bolesni, i starci, i umirući imaju pravo na život.²⁹

Bog je povjerio čovjeku čovjeka da ga čuva, da mu pomaže, da bude s njim slidaran, a ne da mu oduzima život radi nekih interesa. Pravo na život, nije nikakav etički relativizam, već apsolutum, ne ovisi toliko od glasova narodnih predstavnika u parlamentima koliko od volje Božje. Predstavnici naroda, parlamentarci trebaju znati da im narod u najvećoj većini nije dao mandat da

²⁷ Usp. ”*Evangelium vitae*”, br. 18.

²⁸ Usp. *Ibid.*, br. 73.

²⁹ Posebno Crkva ne prihvaća eutanaziju, a ona je neko djelo ili propust koji po svojoj naravi i namjeri izaziva smrt, u cilju otklona svake boli (usp. ”*Evangelium vitae*”, br. 65.). Pod eutanaziju ne spadaju odricanja ”terapeutske upornosti” kada se npr. netko odriče od nekih medicinskih intervencija koje više ne odgovaraju realnom stanju bolesnika. To odricanje ako se objektivno odvagne nije moralno zlo. Samoubojstvo je neprihvatljivo kao ubojstvo.

vladaju njihovim životom i smrću, već ih je izabrao da im donesu i uzdignu život na veći civilizacijski stupanj, da se osjete više ljudi u svakom pogledu, da imaju život i to da ga imaju u izobilju, kako ih uči sam Gospodin Isus u čije su ime, najveći dio hrvatskog naroda, kršteni.

Narodni zastupnici koji su kršteni trebaju biti svjesni kršćanskog poziva. I oni su samim krštenjem suukopani s Kristom u smrt i s Kristom će, vjerujemo suuskrsnuti. Saborski zastupnici katolici bi trebali znati da su oni udovi Crkve otajstvenoga Tijela Kristova - Crkve, i kao takvi trebaju zastupati u politici život, a ne smrt i dužni su katolički djelovati bilo gdje i bilo kada³⁰. I oni su svoju vjeru dužni živjeti onako kako nas je naučio sam Isus Krist i kako od nas traži crkveno učiteljstvo. Saborske zastupnike, bilo kojoj stranci pripadali, nasmije odrediti stranačka pripadnost kada je u pitanju dostojanstvo ljudske osobe, posebno ih se ne može prisiliti da glasuju za smrt nevina čovjeka u bilo kojoj se fazi života nalazio. Svi imaju pravo na priziv savjesti.

Moralni se zakoni ne donose izglasavanjem većine. Budući da su, konkretno pobačaj i eutanazija, kao lažno sažaljenje, zločini protiv ljudskog života i neposlušnost Božjoj volji, zakon koji dopušta ubojstvo nerođenoga i teško bolesnoga moralno je neodrživ. To je moralno zlo, i nije zakon nego izopaćenje zakona. Kao izopaćenje zakona čovjek ga po savjesti nije dužan vršiti. Kada bi katolik, u ovom slučaju, vršio zakon zato što je tako propisano moralno bi griješio. Čovjek, posebno katolik, ne smije raditi protiv svoje savjesti³¹. Ustav Republike Hrvatske kaže da je osobna sloboda i osobnost nepovrediva (usp. čl. 22) i da se jamči sloboda savjesti i vjeroispovijedi i da je slobodno javno očitovanje vjere i drugog uvjerenja (čl. 40).

Temejna pravo čovjeka na život i ljudsko dostojanstvo temelje se na tome što je čovjek dijete Božje, slika Božja, slobodno biće, slobodna osoba obdarena umom i voljom. Stoga, naučava drugi vatikanski sabor u deklaraciji o vjerskoj slobodi "*Dignitatis humanae*" da javnoj vlasti treba postaviti pravne granice kako ne bi previše sužavala ljudsku slobodu: "Vatikanski sabor izjavljuje da ljudska osoba ima pravo na vjersku slobodu. Takva se sloboda sastoji u tome što svi ljudi moraju biti slobodni od pritisaka bilo pojedinaca bilo društvenih skupina ili bilo koje ljudske vlasti, i to tako da u vjerskoj stvari nitko ne bude primoravan da radi protiv svoje savjesti ni sprečavan da radi po svojoj savjesti, privatno i javno, bilo sam bilo udružen s drugima, unutar dužnih granica. (...) To

³⁰ U "Evangelium vitae", br.73, govori se o posebnom problemu savjesti u onim slučajevima u kojima bi jedan parlamentarni glas mogao biti odlučujući u prilog restriktivnoga zakona, usmjerenog na to da se umani broj dopuštenih pobačaja, umjesto popustljivog zakona koji je već na snazi ili proceduri. U tako predpostavljenom slučaju kada ne bi bilo moguće otkloniti ili potpuno dokinuti zakon o pobačaju, jedan zastupnik, čije bi osobno apsolutno protivljenje pobačaju bilo jasno svima poznato, mogao bi dozvoljeno ponuditi vlastitu potporu prijedlozima koji smanjuju štete nekog zakona te da smanji negativne učinke na razini kulture i javne moralnosti. Čineći tako, ne ostvaruje se nedopuštena suradnja u nepravednom zakonu. Tu se prije svega vrši zakonit i dužan pokušaj da se smanje nepravedni učinci.

³¹ DH, 14: "A kršćani u oblikovanju svoje savjesti treba da brižno paze na svetu i sigurnu nauku Crkve. Po Kristovoj je naime volji Katolička Crkva učiteljica istine ..."

pravo ljudske osobe na vjersku slobodu treba tako priznati u pravnom uređenju društva da ono postane građansko pravo" (D H, br. 2).

Zakoni su odredbe razuma i volje (i vjere za one koji vjeruju), stoga oni, da bi bili uopće zakoni koji obvezuju (učiniti ili ne učiniti kako je propisano) moraju biti: *časni*, tj. u skladu s božanskim prirodnim i pozitivnim zakonima i s Ustavom; *razboriti* zakoni trebaju promicati kako dobro zajednice tako isto i pojedinca, čovjeka - djeteta Božjeg, koji je vrhunac i svrha zakona, a *nerazborit* je onaj zakon koji dopušta objektivno moralno zlo; zakon je pravedan, ako su svi ljudi pred zakonom jednaki. Dakle, i nerođena djeca, i starci, i slabi, i bolesni kao ljudi imaju pravo na život. Treba imati na pameti da je bilo koji i bilo kakav ljudski zakon samo sredstvo koje treba služiti čovjeku, a da je pravednost cilj zakona³².

Umjesto zaključka

Kako smo vidjeli, svaki čovjek ima pravo na život u bilo kojoj fazi svojega života, tj. od začeca do prirodne smrti. To mu jamči božansko prirodno pravao, božansko pozitivno pravo, Crkveno učiteljstvo, Ujedinjeni narodi i Hrvatski ustav. Stoga, zakon o ubojstvu još nerođenoga djeteta kao i zakon o eutanaziji nema uporišta niti u ljudskoj naravi, niti u Objavljenoj Božjoj riječi niti u tradiciji Katoličke crkve. Stoga, i naša civilizacija treba poštovati, braniti, ljubiti i služiti svakom ljudskom životu. Time će se moći zvati civilizacija ljubavi i života, a ne civilizacija mržnje i smrti.

Završavamo riječima pape Ivana Pavla II. koji u ime Katoličke crkve, u ovo naše vrijeme stoji na braniku civilizacije ljubavi i života: "Ne može imati čvrste temelje ono društvo koje im se - dok potvrđuje vrijednosti kao što su dostojanstvo ljudske osobe, pravda i mir - radikalno protivi prihvaćajući i tolerirajući najrazličitije oblike nepoštovanja i povrede ljudskog života, nadasve ako je slab i na rubu. Samo poštivanje života može utemeljiti i jamčiti najdragocijenija dobra društva, kao što je to demokracija i mir. Zaista, ne može biti ni pravoga mira, ako se ne brani i ne promiče život, kako je napominjao Pavao VI: Svaki zločin protiv života, napad je na mir, naročito ako on zahvaća navike naroda... a gdje se prava čovjeka stvarno čuvaju i javno priznaju i brane, mir postaje radosno i djelotvorno ozračje društvenog suživota."³³

³² Usp. *Diritto, morale e consenso sociale* (a cura di ADRIANO CAPRIOLI- LUCIANO VACARIO), Ed. Morcelliana, Brescia, 1989, str. 23 sl.

³³ "Evangelium vitae" br. 101.

S o m m a r i o

DIRITTO ALLA VITA

J u r e B r k a n

In questo articolo l'autore spiega, sotto l'aspetto teologico-giuridico, ch  l'uomo ha diritto alla vita e non ha nessun diritto di uccidere l'uomo dal concepimento. Dio vuole che tutti gli uomini hanno la vita, perci  tutti gli uomini devono rispettare la volont  di Dio Padre e fare tutto il possibile che dignit  della persona umana esige.

Tutti gli innocenti esseri umani devono essere protetti negli diritti umani positivi, cio  nessuna potest  umana non ha diritto emanare le leggi che regolano uccisione dell'uomo innocente dal concepimento fino alla sua morte naturale.